
Recenzovaný článek

NATO po skončení studené války

NATO after the end of the Cold War

Jan Eichler

Abstrakt: Článek se zabývá procesem rozšiřování NATO po roce 1990. Připomíná neveřejná jednání, která byla zahájena hned po skončení studené války a o kterých se v ČR zatím nepsalo. Z pohledu neoliberálního institucionálního a zejména pak z pohledu nových členských států jde o proces velice pozitivní a přínosný. Ale z pohledu amerického neorealismu došlo k zásadním změnám v rovnováze bezpečnostních hrozeb, a proto jsou připomínány i kontroverzní dopady, především sílící militarizace a nárůst napětí na nové východní hranici NATO, kde má rozšířená Aliance poprvé ve svých dějinách přímou hranici s Ruskou federací, podél níž jsou z obou stran rozmístěny nové vojenské jednotky s nejmodernější výzbrojí, a kde narůstá počet i závažnost vojenských incidentů. Současná situace volá po přímých politických jednáních mezi oběma stranami, po snížení stávajícího mezinárodního napětí a po posunu od dosavadního negativního míru k míru pozitivnímu.

Abstract: The article analyses the process of the NATO enlargement after 1990. It starts by a detailed analysis of the secret negotiations which have been started just after the end of the Cold War. In the light of the institutional liberalism, the NATO enlargement is a positive process which satisfied especially new member states. But in the light of the American neorealism, this process resulted into profound changes in the balance of the security threats and into a large militarisation and tension at the new Eastern frontier of NATO in a direct neighbourhood with the Russia. New military units with the modern arms systems are deployed over there and we are witnessing a growing number of dangerous military incidents. As a result, the contemporary situation needs new political negotiations between two competitors and a shift from the contemporary negative Peace towards the positive Peace.

Klíčová slova: rozšiřování NATO, neorealismus, militarizace, vojenské napětí, vojenské incidenty.

Key words: NATO enlargement, neorealism, militarisation, military tension, military incidents.

ÚVOD

Celá Evropa je znepokojena vysokým stupněm vojenského a politického napětí v oblasti mezi Ruskou federací (RF) a NATO, a to ve dvou strategicky významných oblastech. První z nich je Baltské moře, kde se novými členskými státy NATO staly Estonsko (Finský záliv), Lotyšsko a Litva. A v další stejně významné oblasti, tedy v Černomoří, RF a rozšířené NATO od přímého sousedství oddělují Ukrajina a Gruzie, které navíc v roce 2008 dostaly pozvánku do NATO.¹ Ve všech pěti případech se jedná o bývalé státy SSSR. Navíc v Černomoří do NATO vstoupily Rumunsko a Bulharsko, dva bývalé členské státy Varšavské smlouvy.

V obou výše vzpomínaných oblastech RF navyšuje počty svých ozbrojených sil, modernizuje jejich výzbroj, pořádá rozsáhlá vojenská cvičení, během nichž dochází k velkému množství vojenských incidentů. NATO v tomto vývoji spatřuje naléhavou bezpečnostní hrozbu pro nové členské státy, které do svých řad přijalo v roce 2004, a tak jeho generální tajemník hovoří o ruských agresivních akcích.² Naproti tomu nejvyšší ruští politici a vojenská činitelá svůj dosavadní postup zdůvodňují jako odpověď na proces rozšíření NATO po skončení studené války. Tento proces se tak stal velice aktuálním námětem, o kterém se diskutuje z nejrůznějších úhlů pohledu. Proto je mu věnován tento článek.

Všechny nové členské země získaly vysoce ceněné bezpečnostní záruky nejsilnějšího státu současného světa a staly se členy prestižního společenství sdílených hodnot. Ale právě výše vzpomínané podrážděné reakce RF ukázala, že proces rozšiřování NATO má i svoji odvrácenou stranu. Proto tento text hledá odpověď na několik výzkumných otázek. Především za prvé je to otázka hlavních mezníků zkoumaného procesu. Za druhé jde o otázku, proč je současná struktura vztahů na hranici mezi NATO a RF tak silně konfliktní? A za třetí jde o to, jaké jsou možné důsledky dosavadního vývoje?

1 TEORIE A METODOLOGIE

Tento článek je psán jako *theory testing* a zároveň i jako *policy evaluative text*. To znamená, že testuje náležitost neorealismu a že tak činí na základě hodnocení nejvýznamnějších událostí posledních 30 let. Základem je holistická teorie,³ tedy převaha vnějšího pohledu (*outside scoop*) nad vnitřním pohledem (*inside scoop*). Rozšiřování NATO po skončení studené války je zkoumáno především z pohledu institucí a ve světle vývoje

¹ Bucharest Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008, art. 23.

² *The Secretary General's Annual Report 2020*, 16 March, NATO. Dostupné na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_182236.htm.

³ Drulák, P. a kol. (2008): *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.

status quo, zatímco hodnocení úlohy konkrétních lidí a jejich úlohy je až druhořadé.⁴ Celý text je psán jako detailní vyprávění (narace), tedy jako příběh vyprávěný chronologickým způsobem s cílem vysvětlit, jak se zkoumaná událost odehrávala.⁵ Tento způsob psaní je také nazýván analytické vyprávění (*analytic narrative*, AN) o vývoji a příčinných souvislostech zvoleného případu.⁶ Narativní výklad „nepostupuje od klasifikace k obecnému zákonu, nýbrž od klasifikace k výkladu odlišnosti“.⁷ V rámci AN se tento text zaměřuje na klíčové události ve vývoji NATO během posledních 30 let a na vzájemné interakce, které jedny aktéry omezují, aby druhé naopak zvýhodňovaly.⁸

Pokud jde o teorii, text vychází především z odkazu amerických neorealistů, kteří zdůrazňují, že z hlediska geografického je velký rozdíl mezi námořními a kontinentálními mocnostmi. Námořní mocnosti jsou chráněny mořem nebo oceánem,⁹ nacházejí se daleko od místa možné vojenské konfrontace,¹⁰ nemusejí mít strach z devastace svého vlastního území.¹¹ Zaměřují se především na námořní zbraňové systémy (zejména letadlové lodi) a nemusejí věnovat tak velkou pozornost pozemnímu vojsku. Mohou spoléhat na projekci síly na velké vzdálenosti, zejména námořních sil,¹² a využívat i potenciál svých případných spojenců v místě hrozícího vojenského střetu, které se nachází daleko od jejich území. Právě tyto postuláty jsou velmi inspirativní pro hodnocení vývoje NATO během posledních 30 let. V jejich světle jsou námořní mocnosti USA jakožto hegemon NATO, zatímco RF je ve vztahu k rozšiřujícímu se NATO v pozici kontinentální mocnosti.

Neorealisté přikládají velký význam studiu strukturálních důsledků vyvažovacích strategií. Říkají, že slabší, zaostávající státy vždy usilují o to, aby se vymanily z podřadného postavení, a tak nakonec vynakládají větší úsilí nežli státy v nadřazeném postavení. Pro pozemní mocnosti je udržování vyrovnaného postavení nákladnější nežli pro mocnosti námořní. Ale zároveň s tím neorealisté varují, že námořní mocnosti si mohou situaci zkomplikovat tím, když se blíží k pozemním mocnostem.¹³ A právě tento poslední důsledek je velkou inspirací pro hodnocení vývoje NATO za poslední tři desetiletí. Již na počátku tohoto století totiž nastala situace, kdy se USA jako hegemon NATO přiblížily k hranici RF jako pozemní mocnosti a v důsledku toho sílí konfliktní potenciál v jejich vzájemných vztazích.

4 Blíže viz: Mearsheimer, J. J. (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. New York, NY: W.W. Norton.

5 Kořan, M. (2008): *Člověk, poznání a mezinárodní politika: pragmatismus a vědecký realismus jako filozofie vědy v mezinárodních vztazích*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

6 Gerring, J. (2009): *Case study research: principles and practices*. Cambridge: Cambridge University, 2007

7 Ricoeur, P. (2000): *Čas a vyprávění*. Praha: OIKOYMENH, s. 181

8 Bates, R. – Greif, N. – Levi, M. – Laurent J. (1998): *Analytic Narratives*. Princeton: Princeton University Press

9 Little, R. (2007): *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths and Models*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 238–239.

10 Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/sea-power>.

11 Harding, R. (2008): *Naval History 1680–1850*. Burlington: Ashgate.

12 Huntington, S. P. (1958): Arms Races: Prerequisites and Results. *Public Policy*, Vol. 8(1), s. 52.

13 Parent, J. M.–Rosato, S. (2015): Balancing in Neorealism. *International Security*, Vol. 40(2) Fall 2015, s. 64.

2 UVOLNĚNÍ VOJENSKÉHO NAPĚTÍ V ROCE 1990

Jedním z hlavních symbolů konce studené války je znovusjednocení Německa¹⁴. Jeho součástí se stala tzv. Národní lidová armáda (NLA) NDR, jež v té době měla celkem 137,7 tis. vojáků (z toho 50 tis. vojáků základní služby). Velice významnou úlohu sehrála Smlouva o konvenčních silách v Evropě (*Conventional Armed Forces in Europe, CFE*)¹⁵, která stanovila stropy vojenské síly znovusjednoceného Německa¹⁶ i stropy pro počty tanků, bojových vozidel pěchoty, dělostřeleckých systémů, bojových letadel a vrtulníků,¹⁷ a stala se tak symbolem demilitarizace Evropy po skončení studené války. Ještě na konci roku 1990 byla schválena *Pařížská charta za novou Evropu*, která oficiálně vyhlásila konec studené války.¹⁸ Zároveň s tím byly podepsány smlouva START I (1991) a START II (1993), které výrazně snížily stavy strategických jaderných sil USA a bývalého SSSR. A v roce 1990 George W. H. Bush, 41. prezident USA, ve svém projevu „Toward a New World Order“ oznamoval nástup nového mezinárodního uspořádání opírajícího se o mezinárodní právo a mezinárodní organizace, o zrušení hranic, o demokracii, mír a svobodu pro všechny.¹⁹ Nastalo rozsáhlé snižování vojenských výdajů, tedy čerpání tzv. mírových dividend. Ale nedílně s tím se začalo uvažovat o rozšiřování NATO směrem na východ.

3 PRVNÍ ÚVAHY O ROZŠIŘOVÁNÍ NATO V DOBĚ GEORGA BUSHE ST.

Přední americká historička Mary Elise Sarotte²⁰ připomíná, že na počátku jednání byl projev, se kterým 31. 12. 1989 vystoupil tehdejší francouzský prezident François Mitterrand. Nastínil v něm svoji vizi Evropské konfederace, ve které počítal i se SSSR, ale nezahrnoval do ní USA. A právě proto narazil na nepochopení v tehdejší SRN a na odpor v USA, které něco takového nechtěly vůbec dopustit.²¹ Tento projekt měl nesporný politický potenciál v době, kdy se hovořilo o novém, inkluzivním celoevropském

¹⁴ Zelikow, P.–Rice, C. (1995–1997): *Germany Unified and Europe Transformed: A Study in Statecraft*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

¹⁵ *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*. Dostupné na: <https://www.osce.org/library/14087?download=true>.

¹⁶ Na jejich základě pak bylo šest bojových a čtyři rámcové divize pozemního vojska bývalé NDR přeměněno na šest brigád územní obrany.

¹⁷ Text of the Treaty – United States Department of State.

¹⁸ Charter of Paris, OSCE. Dostupné na: <https://www.osce.org/mc/39516?download>.

¹⁹ Address Before a Joint Session of the Congress on the Persian Gulf Crisis and the Federal Budget Deficit.

²⁰ Sarotte, M. E. (2014): A Broken Promise? What the West Really Told Moscow about NATO Expansion. *Foreign Affairs*, Vol. 93, September/October 2014, s. 90–97.

²¹ Musitelli, J. (2001–2002): « François Mitterrand, architecte de la Grande Europe: le projet de confédération européenne (1990–1991) ». *Revue internationale et stratégique*, n° 82, s. 18–28.

bezpečnostním uspořádání a kdy londýnský²² a římský summit NATO²³ už o tehdejším SSSR nehovořily jako o hrozbě pro bezpečnost zemí NATO. Mitterrandův projekt měl příznivý ohlas i v Moskvě, kde se s velkými nadějemi hovořilo o OBSE a o Evropské Radě bezpečnosti, což bylo s francouzským pojetím hodně souměřitelné.²⁴ Nakonec však stejně nebyl úspěšný, a tak dostal nálepkou mrtvě narozeného dítěte.²⁵

3.1 Životní úspěch kancléře Helmutha Kohla

Mezitím, 6. 2. 1990, Hans-Dietrich Genscher řekl Douglasovi Hurdovi,²⁶ že Michail S. Gorbačov si nepřeje žádné rozšiřování NATO nejen na území někdejší NDR, ale ani nikde jinde v prostoru Varšavské smlouvy. A o tři dny později to M. Gorbačov řekl přímo Jamesovi Bakerovi během jednání v Moskvě. Ale ten při té příležitosti navštívil velvyslance SRN v Moskvě a předal mu dva tajné dopisy pro Helmutha Kohla. Autorem prvního byl prezident Bush, který nezavrhal ani možnost budoucího rozšíření NATO na východ. Druhý dopis byl od Bakera a měl skromnější cíl: do NATO by mělo být zapojeno celé znovusjednocené Německo, ale ještě nebylo jasné, zda se na celé toto území bude vztahovat také jurisdikce NATO. J. Baker napsal, že mu Gorbačov řekl, že rozšiřování zóny NATO je nepřijatelné, a že on z toho vyvozuje, že zachování NATO v tehdejších hranicích by bylo pro Moskvu přijatelné. A hlavní pozornost zaměřoval na dva úkoly: vyjednat zvláštní statut pro východní část SRN a nalézt takové způsoby, aby Gorbačov neztratil tvář. Tehdejší prezident USA tedy zosobňoval maximalistický přístup, jeho ministr zahraničních věcí zastával spíše minimalistický přístup. Proto 5. 5. 1990 ujišťoval Eduarda Ševarnadzeho,²⁷ že nová bezpečnostní struktura v Evropě nebude exkluzivní, ale inkluzivní.²⁸

Mezitím v Moskvě jednal (10. 2. 1990) sám kancléř Kohl,²⁹ který vše podřizoval svému historickému cíli: dosáhnout znovusjednocení Německa. Proto se řídil Bakerovým minimalistickým pojetím a Gorbačova ústně ujistil, že v případě sjednocení Německa se NATO nebude rozšiřovat dále na východ. A v následujících dnech odeslal tajné telegramy Mitterrandovi a Thatcherové, aby Francii i V. Británii ujistil, že ze znovusjednocení Německa

²² *The London Declaration on a transformed North Atlantic Alliance*, 6. 7. 1990. Dostupné na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23693.htm.

²³ *Rome Declaration on Peace and Cooperation made by the Heads of State and Government of the Atlantic Alliance*, Rome, 8. 11. 1991. Dostupné na: https://www.cvce.eu/content/publication/2003/4/2/0de2c948-ce90-49b9-9178-9d102dd6bf79/publishable_en.pdf

²⁴ Kropatcheva, E. (2015): The Evolution of Russia's OSCE Policy: From the Promises of the Helsinki Final Act to the Ukrainian Crisis. *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 23 (1), s. 6–24.

²⁵ Dumas, R. (2001): «Un projet mort-né: la Confédération européenne». *Politique étrangère*, n° 3, s. 687–703.

²⁶ Britský ministr zahraničních věcí v letech 1989–1995.

²⁷ Ministr zahraničních věcí SSSR v letech 1985–1990, později prezident Gruzie.

²⁸ Fix, L. (2012): *European Security and the End of the Cold War: Gorbachev's Common European Home Concept and its Perception in the West* (unpublished manuscript). London School of Economics.

²⁹ Funkci zastával v letech 1982–1998, do dějin vešel jako „kancléř sjednotitel“.

nemusejí mít strach. Za svůj úspěch zaplatil 12 mld. tehdejších marek na výstavbu bytů a kasáren pro sovětské vojáky, kteří opouštěli posádky v NDR.³⁰

3.2 Zákulisní jednání

Bushova administrativa již na začátku roku 1990 vnitřně rozhodla, že se nové bezpečnostní uspořádání v Evropě nebude nijak zásadně lišit od doby studené války a že jeho páteří zůstane NATO.³¹ A již v polovině téhož roku J. Baker varoval prezidenta Bushe, že největším nepřítelem NATO je právě OBSE.³² To vše prezidenta utvrdilo v přesvědčení, že NATO jakožto osvědčená mezinárodní organizace musí i nadále mít výlučný charakter, a to bez členství SSSR.³³ Proto také prezident Bush st. na setkání v Camp Davidu vyčínil Kohlovi slovy, že vyhráli USA a jejich spojenci a že se Moskvě nesmí ustupovat. A vzápětí důrazně upozornil francouzského prezidenta Mitterranda, že v Evropě není a nebude místo pro nějakou celoevropskou organizaci pro spolupráci a bezpečnost. Bush chtěl zachovat NATO jako něco, co se osvědčilo, a připravovat se na jeho budoucí rozšiřování směrem na východ. Jeho důraznost narůstala úměrně tomu, jak tehdejší velvyslanec v Moskvě John Matlock informoval, že Gorbačovova pozice a vliv v Rusku slábnou, a tak mu zbývá stále méně a méně času a sil na zahraniční politiku.³⁴

3.3 O peníze jde vždy až v první řadě³⁵

A zákulisně se vzápětí po skončení studené války vyjednávalo také o finanční pomoci pro postkomunistické země. Na to upozornil Jeffrey Sachs, přední americký ekonom, akademik a politický analytik.³⁶ On osobně hned na samém počátku devadesátých let vyjednával s tehdejším moskevským reformátorem Grigorijem Javlinským, aby byla tehdejšímu SSSR poskytnuta velká dolarová pomoc. Mělo jít o stejnou půjčku, jakou těsně před tím dostalo Polsko. Jenomže tehdejší administrativa USA v létě 1991 tento návrh

³⁰ Sarotte, M. E. (2014): *A Broken Promise? What the West Really Told Moscow about NATO Expansion*, op. cit., s. 96.

³¹ Sarotte, M. E. (2009): *The Struggle to Create Post-Cold War Europe*. Princeton: Princeton University Press.

³² Deal or No Deal? Deal or No Deal? The End of the Cold War and the U.S. Offer to Limit NATO Expansion. *International Security*, Vol. 40(4), s. 7–44.

³³ Nünlist, Ch. (2017): *Contested History: Rebuilding Trust in European Security*. In: *STRATEGIC TRENDS 2017. Key Developments in Global Affairs*, s. 21. ETH Zürich.

³⁴ Matlock, J. F. (2005): *Reagan and Gorbachev: how the cold war ended*. New York: Random House.

³⁵ Oblíbené rčení Václava Klause, prezidenta ČR v letech 2003–2013.

³⁶ Je to jeden z hlavních autorů projektů celosvětového významu, zejména pak MDG. V letech 2004 a 2005 jej časopis *Time* zařadil mezi 100 nejvlivnějších lidí světa.

jednoznačně odmítla. A právě proto Sachs tvrdí, že už tehdy se předpokládalo, že Polsko se jednou stane členem NATO, zatímco Rusko tam přizváno nebude. A uzavírá, že tento postup zmařil možnost vytvoření celoevropského rámce kooperativní bezpečnosti.³⁷

4 ROZPAD SSSR JAKO VÝZVA I TEST

Vzápětí po odmítnutí finanční pomoci tehdejšímu SSSR prezident USA H. W. Bush na zasedání Národní bezpečnostní rady (NSC) USA v září 1991 nastolil otázku, zda má, či nemá být podpořen proces rozpadu SSSR. Ministr zahraničních věcí J. Baker a poradce pro otázky národní bezpečnosti Brent Scowcroft se chovali jako defenzivní realisté. Tvrdili, že je lepší jednat s jedním partnerem, kterého už znají, než se šestnácti nástupnickými a pravděpodobně i nepředvídatelnými státy.³⁸ Před rozšiřováním vlivu USA upřednostňovali stabilitu v komplikované oblasti.³⁹ Ale nakonec převážil vliv ofenzivních realistů (v jejichž čele stál tehdejší ministr obrany Dick Cheney, pozdější viceprezident USA v letech 2001–2009), jejichž cílem bylo šíření moci a vlivu do neruských oblastí SSSR.⁴⁰

4.1 Vítězství ofenzivních realistů v USA

V této souvislosti Joshua R. Itzkowitz Shifrinson z Texaské univerzity připomíná Bakerův tajný dopis pro kancléře Kohla, v němž stojí, že během svých jednání v Moskvě předstřel Gorbačovovi dvě možné podoby sjednoceného Německa. Tou první mělo být Německo existující mimo NATO, ale nekontrolovatelné a nepředvídatelné. Druhá možnost byla Německo kontrolované v rámci NATO, přičemž NATO by se pak nerozšířilo ani o píd směrem na východ.⁴¹ Baker v květnu 1990 Ševarnadzeho ujišťoval, že USA nebudou usilovat o oddělení východní Evropy od SSSR a že jejich cílem je vybudovat stabilní Evropu, a že přitom budou spolupracovat s SSSR.⁴² Skutečnost, že přitom nebyl podepsán žádný písemný slib, Shifrinson hodnotí jako součást složité šachové partie, na jejímž konci bylo stupňované rozšíření NATO daleko na východ.⁴³ A vyjadřuje souhlas s názorem, že USA

³⁷ Sachs, J. (2018): *A New Foreign Policy: Beyond American Exceptionalism*. New York: Columbia University Press.

³⁸ Bush, G. H. W. – Scowcroft, B. (1998): *A World Transformed*. New York: Knopf.

³⁹ Nau, H. (2012): Realism. In: *Routledge Handbook of American Foreign Policy*. London: Routledge, s. 70.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Deal or No Deal? Deal or No Deal? The End of the Cold War and the U.S. Offer to Limit NATO Expansion, op. cit.

⁴² Savranskaya, S. – Blanton, T. S. (2016): *The Last Superpower Summits: Gorbachev, Reagan, and Bush. Conversations that Ended the Cold War*. Budapest: Central European University Press, s. 634.

⁴³ NATO Enlargement – Was There a Promise? *International Security*, op. cit., s. 190.

v roce 1990 Ševarnadzeho takřikajíc napálily⁴⁴ a jasně přehrály slábnoucího Gorbačova, což byl úspěch, jenž je v dějinách mezinárodních vyjednávání velice ojedinělý.⁴⁵

4.2 Co bylo a nebylo slíbeno?

Ze všech nejkritičtější jsou ruští politikové, vojáci a historici. Ti téměř bez rozdílu hovoří o zradě, které se měl Západ (a jmenovitě USA) na samém počátku devadesátých let dopustit tím, že nesplnil slib, který dal,⁴⁶ a že tehdejší sovětské lídry promyšleně podvedl.⁴⁷ Připomínají, že ještě v říjnu 1993 tehdejší mistr zahraničních věcí USA Warren Christopher dával v Moskvě Jelcinovi záruku plného zapojení Ruska do budoucího bezpečnostního uspořádání v Evropě, což tehdejší ruský prezident označil za „velkou myšlenku“.⁴⁸ Odtud už pak bylo jen kousek k pozdějšímu pocitu, že byl podveden, což nakonec veřejně vyhlásil na zasedání OBSE v Budapešti v prosinci 1994, když hovořil o hrozbě posunu směrem ke studenému míru.⁴⁹

Na počátku roku 1990 nebyly podepsány „žádné kategorické závazky, žádné slavnostní sliby ani záruky“, že v budoucnu nedojde k rozšiřování NATO,⁵⁰ což ostatně potvrdil i Ševarnadze v roce 2009.⁵¹ V roce 1990 nejvyšší představitelé SSSR, ale třeba i Polsko, stále věřili, že Varšavská smlouva přežije, aby byla zachována stabilita tváří v tvář nevyzpytatelným důsledkům sjednocení Německa.⁵² Pokud byl nějaký nesplněný slib, pak to nanejvýš mohl být několikrát opakovaný ústní slib, že bude nastolen systém kooperativní bezpečnosti, který bude inkluzivní a zahrne všechny evropské země, včetně tehdejšího SSSR.⁵³

44 McGovern, R. (2014): When the US Welched on Its NATO Promise. *Baltimore Sun*, 17. 7. 2014.

45 Sarotte, M. E. (2014): A Broken Promise? What the West Really Told Moscow about NATO Expansion, op. cit., s. 97.

46 Putin, V. (2014): *Address by President of the Russian Federation*, 18. 3. 2014; Putin, V. (2014): *Meeting of the Valdai International Discussion Club*, 14. 10. 2014.

47 Spohr, K. (2012): Precluded or Precedent-setting? The NATO Enlargement Question in the Triangular Bonn-Washington-Moscow Diplomacy of 1990/1991 and Beyond. *Journal of Cold War Studies*, 14, No. 4, s. 4–54.

48 Goldgeier, J. (2016): Promises Made, Promises Broken? What Yeltsin Was Told About NATO in 1993 and Why It Matters. *War on the Rocks*, 12. 9. 2016.

49 Tamtéž.

50 Krammer, M. (2009): The Myth of a No-NATO-Enlargement Pledge to Russia. *The Washington Quarterly*, Vol. 32 (2), s. 7–44.

51 Interview with Eduard Shevardnadze: We Couldn't Believe that the Warsaw Pact Could Be Dissolved. *Spiegel.de*, 28. 11. 2009. Dostupné na: <https://www.spiegel.de/international/europe/interview-with-eduard-shevardnadze-we-couldn-t-believe-that-the-warsaw-pact-could-be-dissolved-a-663595.html>.

52 NATO Enlargement – Was There a Promise? *International Security*, Vol. 42(1), Summer 2017, s. 188.

53 Nünlist, Ch. (2017): Contested History: Rebuilding Trust in European Security, op. cit., s. 20.

5 BILL CLINTON JAKO POLITICKÝ GARANT PRVNÍ VLNY ROZŠÍŘOVÁNÍ NATO

Počínaje rokem 1993 přicházely z bývalých satelitních států SSSR stále naléhavější žádosti o získání bezpečnostních záruk NATO. Nejvýrazněji se angažovali polský prezident Lech Wałęsa a prezident České republiky Václav Havel. Ti se na tehdejšího prezidenta USA B. Clintona obrátili s naléhavou žádostí o přijetí jejich zemí do NATO během rozhovoru ve washingtonském Muzeu holocaustu v dubnu 1993. Na stranu polského a českého prezidenta se pak ještě přiklonili významní američtí činitelé: bývalý prezidentův poradce pro otázky národní bezpečnosti Anthony Lake⁵⁴ a náměstek ministra zahraničních věcí pro evropské záležitosti Richard Holbrooke.⁵⁵

Tehdejší český prezident označoval NATO za jedinou účinnou organizaci schopnou odvrátit hrozby typu války, jaká v té době právě probíhala v Bosně. Varoval, že pokud se NATO nerozšíří, vytvoří se ve střední Evropě bezpečnostní vakuum, které se stane pokusem pro nostalgiky mocenských bloků a regionální nadvlády. Dále tvrdil, že pokud se NATO nerozšíří, stane se beznadějně zastaralým klubem veteránů studené války. A uzavíral, že NATO se nesmí svého východního rozšíření zdráhat s poukazem na podráždění, jaké by to vyvolalo v Rusku.⁵⁶ A v Polsku se argumentovalo, že země V 4 natrvalo zakotví ve společenství sdílených hodnot a získají jistoty nezvratitelnosti politických změn prosazených po roce 1989.⁵⁷ Prezident L. Wałęsa stejně jako ministr zahraničních věcí Krzysztof Skubiszewski zdůrazňovali, že v Polsku nejsou žádné národnostní menšiny, že Polsko je zcela spokojeno se svými hranicemi a nepožaduje žádné jejich změny, a že má dobré vztahy se všemi svými sousedy včetně Ruska.⁵⁸ A dodávali, že tyto dobré vztahy chtějí udržovat i po vstupu do NATO.⁵⁹

6 PARTNERSHIP FOR PEACE (PFP) JAKO PRVNÍ KROK ROZŠÍŘOVÁNÍ NATO

Ale i přes výše zmíněné výhrady NATO v roce 1997 na summitu v Madridu rozhodlo o první vlně svého rozšíření. Rusko bylo v té době hodnoceno jako příliš slabé a okrajové,

⁵⁴ Velice zkušený a vlivný diplomat, funkci zastával v letech 1993–1997.

⁵⁵ Gaddis, J. L. (1998): *We Now Know: Rethinking Cold War History*. Oxford: Clarendon Press, s. 148.

⁵⁶ *The New York Times*, 15. 5. 1997. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/1997/05/15/world/for-havel-a-nato-open-to-all-democracies.html>.

⁵⁷ Cimoszewicz, W. (1996): Building Poland's security: Membership of NATO a key objective. *NATO Review*, Vol. 44(3), s. 3–7.

⁵⁸ Yeltsin, B. (1993): „Understands“ Polish Bid for a Role in NATO. *The New York Times*, 26. 8. 1993. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/1993/08/26/world/yeltsin-understands-polish-bid-for-a-role-in-nato.html>.

⁵⁹ Gorska, J. A. (2010): *Dealing with a Juggernaut: Analyzing Poland's Policy toward Russia, 1989–2009*. Lanham: Rowman and Littlefield.

a proto byly jeho zájmy ignorovány.⁶⁰ Kontrast mezi silou NATO na jedné straně a Ruska na druhé byl tak výrazný, že politika Západu začala být velmi důrazná.⁶¹

Důležitým mezníkem procesu rozšiřování NATO se stal program Partnerství pro mír (*Partnership for Peace*, PfP), který byl schválen na summitu Aliance 11. 1. 1994 v Bruselu.⁶² Byl určen pro bývalé země Varšavské smlouvy, které se v té době staly zeměmi neutrálními. Byl nabídnut i všem postsovětským zemím, včetně Ruské federace. Jeho hlavním posláním bylo pomoci všem účastníkům s nezbytnými reformami jejich armád, s jejich modernizací, se sestavováním vojenských rozpočtů, se změnami bojové přípravy, včetně organizace společných cvičení. K programu se připojilo celkem 34 zemí,⁶³ přičemž nebyl nikomu vnučován, naopak reagoval na zájmy a požadavky zemí, které předtím spontánně ukončily své členství ve Varšavské smlouvě.

A pouhý jeden den po bruselském summitu NATO se v Praze sešel prezident Clinton s prezidenty ČR, SR, Polska a Maďarska a tam již zaznělo, že otázka už nestojí, zda se NATO bude či nebude rozšiřovat, ale že je otázkou, kdy a jak to proběhne. A další zlom nastal 31. srpna téhož roku, kdy byl dokončen odsun ruských vojsk z východního Německa, kterých tam původně bylo přes půl milionu. Výše vzpomínaná M. E. Sarotte píše, že právě od tohoto dne se začalo prosazovat mnohem důraznější pojetí rozšiřování NATO.⁶⁴

Po první vlně rozšíření (1999: Polsko, Maďarsko a ČR) se rozloha NATO rozšířila o téměř půl mil. km², kde žije celkem 60 mil. obyvatel. NATO získalo novou strategickou hloubku a nové možnosti pro vnější vyvažování. Proto již samotné přípravy první vlny rozšiřování NATO v Rusku znovu oživily obavy z obkličování. Ty se odrazily především v Primakovově doktríně z roku 1997, která se zaměřila na vyvažování jednostranného postupu vítěze studené války⁶⁵. A pak přišla ještě závažnější událost: vzdušná válka NATO proti srbsko-černohorské Jugoslávii na jaře 1999. *Operation Allied Force* 1999 (OAF) byla v Rusku vnímána jako brutální zásah proti menšímu slovanskému bratru a potažmo i jako projev antiruského zaměření celého NATO.⁶⁶

⁶⁰ Sakwa, R. (2015): The death of Europe? Richard Sakwa looks at continental fates after Ukraine. *International Affairs*, Vol. 91(3), May 2015, s. 553–579.

⁶¹ Sarotte, M. E. (2014): *1989: The Struggle to Create Post-Cold War Europe*, op. cit., s. 229.

⁶² NATO Headquarters, Brussels, 10–11 January 1994. Declaration of the Heads of State and Government Participating in the meeting of the North Atlantic Council, 11. 1. 1994. Dostupné na: <https://www.nato.int/docu/comm/comm94.htm>.

⁶³ Borawski, J. (1995): Partnership for Peace and beyond. *International Affairs*, No. 71(2), April, s. 233–246.

⁶⁴ Ona sama použila výraz more „agressive expansion“.

⁶⁵ Rumer, E. (2019): *The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action*, 5. 6. 2019. Dostupné na: <https://carnegieendowment.org/2019/06/05/primakov-not-gerasimov-doctrine-in-action-pub-79254>.

⁶⁶ Deudney, D. – Ikenberry, G. J. (2009–2010): The Unravelling of the Cold War Settlement. *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol. 51, No. 6 (December 2009–January 2010), s. 39–62.

7 ROZŠIŘOVÁNÍ NATO POHLEDEM AMERICKÝCH A ZÁPADOEVRÓPSKÝCH AKADEMIKŮ

Rozšiřování NATO se stalo velkým námětem diskusí mezi akademiky a odborníky především v USA, které v tomto procesu hrály rozhodující úlohu. Liberálové tento proces obhajovali se slovy, že posílí rodící se demokracie ve střední Evropě a nedílně s tím do potenciálně turbulentní oblasti rozšíří zkušenosti NATO se zvládáním mezinárodních krizí.⁶⁷ Argumentovali, že konec studené války otevřel rozsáhlý prostor pro institucionalizovanou mezinárodní bezpečnostní spolupráci, jejímiž nástroji a garanty budou právě osvědčené instituce, zejména NATO.⁶⁸ Vyhlašovali, že rozšiřování NATO směrem na východ úspěšně odvrátí bezpečnostní soupeření⁶⁹ a nacionalismus, který v minulosti opakovaně vedl k vypuknutí ničivých válek.⁷⁰

Naproti tomu neorealisté namítali, že jde o expanzi a o rozšíření sféry vlivu USA, a varovali, že by to mohlo vyvolat tvrdou odpověď Moskvy.⁷¹ Zakladatel neorealismu Kenneth Waltz⁷² již v roce 1993 zdůrazňoval, že význam NATO by měl po skončení dlouhého období bipolární konfrontace trvale klesat.⁷³ Argumentoval, že mezinárodní organizace jsou vždy nástrojem národních vlád k prosazování jejich zájmů⁷⁴ a že pokud se NATO bude rozšiřovat, bude dělat především to, co si budou přát USA jakožto hlavní vítěz studené války.⁷⁵ Tvrdil, že tak jako přírodě škodí vakuum, tak mezinárodním vztahům neprospívá nevyvážená síla dominantního státu.⁷⁶ Její nebezpečí spatřoval především v otevření prostoru pro unilateralismus a pro rozmařilost politických vůdců zemí či koalic, kterým chybí protihráč, který by jejich vliv vyvažoval. Dále varoval, že se bude rozšiřovat i sféra působnosti a bezpečnostní odpovědnosti NATO a budou se navyšovat náklady s tím spojené. Předpovídal, že nové členské země budou od NATO požadovat bezpečnostní záruky, a tím budou Alianci zatahovat do destabilizujících událostí na východ od svých hranic.

⁶⁷ Blíže např. Duffield, J. S. (1994–1995): NATO's Functions after the Cold War. *Political Science Quarterly*, Vol. 109, No. 5 (Winter, 1994–1995), s. 763–787.

⁶⁸ Keohane, R. O. – Martin, L. L. (1995): The Promise of Institutional Theory. *International Security*, Vol. 20, No. 1 (Summer, 1995), s. 39–51.

⁶⁹ Art, R. J. (1996): Why Western Europe Needs the United States and NATO. *Political Science Quarterly*, Vol. 111, No. 1 (Spring 1996).

⁷⁰ Keohane, R. (1993): The Diplomacy of Structural Change: Multilateral Institutions and State Strategies. In: Haftendorn, H. – Tuschhoff, C. (eds.): *America and Europe in an Era of Change*. Boulder, CO: Westview Press, s. 53.

⁷¹ Walt, S. M. (1998): International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy*, No. 110, Special Edition: *Frontiers of Knowledge* (Spring, 1998), s. 29–32, 34–46.

⁷² Profesor mezinárodních vztahů na University of California, Berkeley and Columbia University.

⁷³ Walt, S. M. (1998): International Relations: One World, Many Theories, op. cit., s. 75–76.

⁷⁴ Strange, S. (1996): *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁷⁵ Waltz, K. W. (2000): NATO expansion: A realist's view. *Contemporary Security Policy*, Vol. 21, Issue 2: Explaining Nato Enlargement, s. 35.

⁷⁶ Tamtéž, s. 23–38.

Dále Waltz připomněl velmi důležitou úlohu dvou dalších faktorů. Prvním z nich byly zájmy a očekávání zbrojařských firem USA, které si expanzi NATO spojovaly především se získáním nových odbytišť pro svoje výrobky.⁷⁷ A nedílně s tím připomněl i osobní zájmy a pohnutky velkého množství aliančních úředníků,⁷⁸ jejichž hlavním zájmem je přesvědčit své okolí o nezbytnosti Aliance, uhájit své funkce a dalším rozšířením ještě více zvýraznit svůj význam a důležitost.⁷⁹ A na závěr položil hypotetickou otázku: Jak by se chovaly USA, kdyby studenou válku místo nich vyhrálo Rusko, a to by se posléze rozhodlo, že na americký kontinent rozšíří Varšavskou smlouvu a bude to zdůvodňovat šířením hodnot a stability do Střední Ameriky.⁸⁰

Jak v USA, tak i v západní Evropě zaznívaly názory řady skeptiků. Například John Lewis Gaddis, profesor vojenské a námořní historie na universitě Yale, kritizoval okázalé vyloučení Ruska coby bývalého nepřítele a tzv. výběrový sentimentalismus, tedy podléhání sentimentálním argumentům jedné části států někdejší Varšavské smlouvy.⁸¹ Johann Galtung, norský matematik a sociolog, zakladatel oboru Peace Studies, varoval před naprosto zbytečným nárůstem napětí, závody ve zbrojení, nástupem aliančních vzorců a modelů, které budou vydávány za důkaz agresivních záměrů Ruska a správnosti expanze NATO. Hovořil i o nebezpečí studené války číslo II. Připomněl, že Rusové vyklidili všechny své vojenské základny ve střední a východní Evropě, zatímco USA své základny v západní Evropě pouze zredukovaly. Přijetí tří nových zemí do NATO označil za výraznou nerovnost, což si Rusové mohou vyložit jako provokaci.⁸² Výhrady západních akademiků proti procesu expanze NATO nakonec nejvýstižněji shrnul George Kennan,⁸³ klasický realista, který už v roce 1997 napsal, že se jedná o nejzávažnější omyl USA po skončení studené války.⁸⁴

8 GEORGE W. BUSH JAKO POLITICKÝ GARANT DRUHÉ VLNY ROZŠÍŘOVÁNÍ NATO

Nedlouho po OAF 1999 znovu svítla naděje na obnovení bezpečnostní spolupráce mezi USA a Ruskem. V obou metropolích byli noví prezidenti: George Bush ml. a Vladimír V.

⁷⁷ Hartung, W. D. (1998): *Welfare for weapons dealers: The hidden costs of the arms trade*. New York: New School for Social Research, World Policy Institute, March 1998.

⁷⁸ Waltz, K. N. (2000): NATO expansion: A realist's view, op. cit., s. 36.

⁷⁹ Hellmann, G. – Wolf, R. (1993): Neorealism, Neoliberal Institutionalism, and the Future of NATO. *Security Studies*, Vol. 3 (1), s. 3–43.

⁸⁰ Waltz, K. N. (2000): NATO expansion: A realist's view, op. cit., s. 31–32.

⁸¹ Gaddis, J. L. (1998): History, grand strategy and NATO enlargement. *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol. 40(1), s. 145–146.

⁸² Galtung, J. (1997): *The Eastward NATO Expansion: The Beginning of Cold War II?* COPRI.

⁸³ Autor koncepce zadržování ze samého počátku studené války, v níž kladl hlavní důraz na nevojenské zadržování, které mělo být zakládáno především na politických, diplomatických a ekonomických nástrojích.

⁸⁴ Kennan, G. (1997): A Fateful Error. *The New York Times*, 5. 2. 1997.

Putin. Ten svému partnerovi po teroristických útocích 11. 9. 2001 poskytl velice cenné poznatky o situaci v Afghánistánu (*Operation Enduring Freedom* 2001) a dodal zbraně Severní alianci (dokonce i tanky),⁸⁵ a ta pak velice rychle postupovala směrem na Kábul a drtila tálibánské vojenské jednotky. Zároveň s tím trvale sílil důraz na jednostranné přístupy. Bushova administrativa zahájila válku proti Iráku (*Operation Iraqi Freedom* 2003, OIF), přestože proti byly nejen Rusko a Čína, ale také Francie.

8.1 Pobaltí jako nová severovýchodní hranice NATO

A v době mezi OEF 2001 a OIF 2003 se konal Pražský summit NATO (18.–19. 10. 2002) a ten rozhodl o přijetí sedmi nových členských zemí s tím, že plnohodnotnými členy se stanou v březnu 2004.⁸⁶ To byla dosud největší, nejrozsáhlejší a také nejvýznamnější vlna rozšiřování v celých dosavadních dějinách NATO. Novými členy se staly tři pobaltské země (které dříve byly dokonce součástí SSSR), dále pak Slovensko, Bulharsko a Rumunsko jako dvě významné černomořské země (všechny tři země předtím byly součástí Varšavské smlouvy) a spolu s nimi i Slovinsko.

Všechny tři pobaltské státy jsou malé, v jejich ozbrojených silách slouží jen něco málo přes 25 tis. vojáků. Všechny tyto země svého cíle dosáhly poklidným způsobem. Ale z hlediska bezpečnostního jsou to velice důležité země. Především díky poloze v jižní části Finského zálivu (Estonsko) a Baltského moře (Lotyšsko a Litva). V době míru tudy vede spousta tras ruského námořního obchodu. A v případě války na jejich pobřeží lze uskutečňovat vyloďovací operace, což je strategicky důležité pro případ projekce síly do hloubky území Ruské federace.⁸⁷ Dnes tvoří východní hranici NATO, která se vyznačuje vysokým stupněm vojenského napětí. Má přibližně stejnou délku jako hranice někdejší SRN se zeměmi Varšavské smlouvy,⁸⁸ ale s tím rozdílem, že je výsledkem posunu hranic NATO o tisíc km na východ směrem k západní ruské hranici. Pro USA je to další zvětšení strategické hloubky a navýšení zdrojů pro vnější vyvažování. Pro nové členské státy je velkým přínosem proto, že dostaly bezpečnostní záruky proti zemi, kterou ve větším či menším rozsahu považovaly za bezpečnostní hrozbu.

⁸⁵ O'Flynn, K. (2001): Russia in multi-million arms deal with Northern Alliance. Moscow gives major backing to opposition forces. *TheGuardian.com*, 23. 10. 2001.

Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2001/oct/23/afghanistan.russia>.

⁸⁶ NATO. Official text: Prague Summit Declaration issued by the Heads. Dostupné na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm.

⁸⁷ A s tím také počítají doktrinální dokumenty USA z posledních let.

⁸⁸ Shlapak, D. A.–Johnson. M. W. (2016): Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defense of the Baltics. RAND Corporation, 30. 8. 2016 Dostupné na: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1200/RR1253/RAND_RR1253.pdf.

8.2 Vstup NATO do černomořské oblasti

Ve stejné době do NATO vstoupily také Bulharsko (110 994 km²) a Rumunsko (s rozlohou 238 391 km² největší země v jihovýchodní Evropě, jež po dobu studené války tvořily nárazníkové pásmo). Výše vzpomínaný S. Walt to vyhodnotil slovy, že mezi Ruskem a Západem nastal „geopolitický konflikt“.⁸⁹ Nedílně s tím poklesly početní stavy ruských ozbrojených sil a trvale se zvyšovalo jejich kvalitativní zaostávání za USA a dalšími předními státy NATO. Ministr obrany USA Robert Gates v roce 2009 otevřeně přiznal, že ruské vojenské námořnictvo je jen stínem toho, co bývalo námořnictvo někdejšího SSSR, a že navíc námořnictvo USA je silnější nežli námořní vojenské síly dalších 13 států (včetně Ruska a Číny) dohromady.⁹⁰

Při zdůvodňování rozšiřování NATO do oblasti Černého moře se zdůrazňovalo, že tato oblast se stala tzv. nebezpečným obloukem nestability zahrnujícím důležitou trasu organizovaného zločinu, zejména pašování drog a zbraní, obchodování s lidmi, aktivit teroristických organizací a popř. i pašování jaderných materiálů. Generální tajemník NATO v červnu 2004 použil stejné argumenty jako tři roky předtím v případě Afghánistánu.⁹¹ Vyhlásil, že pokud se NATO nezaměří na tyto hrozby a rizika, dokud jsou ještě od něho vzdálené, pak se stane, že jednoho dne je bude mít u svých dveří.⁹² V obou případech se navazovalo na strategii přední obrany, ale tentokrát budovanou ještě mnohem dál na východ.⁹³

Z hlediska geo-ekonomického tvoří černomořská oblast střed osy spojující tři strategické zóny celosvětového významu. Na východě to je Kaspická oblast s bohatými zdroji ropy a zemního plynu, zatímco na západě to je oblast Středomoří, strategicky důležitá pro přístup do oblasti Středního východu a severní Afriky (*Middle East and North Africa*, MENA) a dále na západ do Atlantiku. Černé moře je tedy středem oblasti, které francouzští specialisté na geopolitiku říkají „tri-maritimité“, tedy uskupení tří moří,⁹⁴ strategicky důležitých námořních cest.⁹⁵ Výrazně stoupl význam ozbrojených sil této oblasti při zajištění plynulosti surovinových dodávek.⁹⁶

⁸⁹ Black, E. (2014): Stephen Walt and a „realist“ take on NATO membership for Ukraine. *MINNPOST*, 26. 3. 2014.

⁹⁰ Gates, R. (2009): A Balanced Strategy. Reprogramming the Pentagon for a New Age. *Foreign Affairs*, Vol. 88 (1), January/February 2009, s. 32.

⁹¹ Tehdy vyhlásil, že pokud NATO nebude v Afghánistánu, pak tamní teroristé jednoho dne přijdou do Paříže, Amsterdamu a Bruselu.

⁹² de Hoop Scheffer, J. (2004): NATO's Istanbul Summit: New Mission, New Means. Speech at the Royal United Services Institute, 18. 6. 2004.

⁹³ Freedman, L. (1990): Iraq, Liberal Wars and Illiberal Containment. *Survival*, Vol. 48 (4), s. 52.

⁹⁴ Gallois, P. (1990): *Géopolitique, les voies de la puissance*. Paris: Plon.

⁹⁵ Chauprade, A. – Thual, F. (1999): *Dictionnaire de géopolitique: États, Concepts, Auteurs*. Paris: Éditions Ellipses, s. 547.

⁹⁶ Petersen, A. (2004): Black Sea Security: The NATO Imperative. Wilson Center. Global Europe Program, 20. 8. 2004. Dostupné na: <https://www.wilsoncenter.org/publication/black-sea-security-the-nato-imperative>.

Velmi důležitá je vojenská síla nových členských států NATO, zejména pak jejich vzdušných sil.⁹⁷ Velký význam mají i námořní základny v obou černomořských zemích. Během operace *Iraqi Freedom* byla rozsáhle využívána rumunská základna Constanza⁹⁸ a bulharská základna Sarafovo. Jejich nenahraditelný význam pro NATO již konci července 2004 vysoce ocenil i generál Richard B. Myers, předseda Sboru náčelníků štábů ozbrojených sil USA v letech 2001–2005.⁹⁹ Obě tyto země poskytly plná práva na přelet nad vlastním územím v době vedení válek v Afghánistánu a v Iráku a významně se zapojily do misí NATO.¹⁰⁰ Později se často psalo i o skandálu okolo využívání rumunské základny Constanza pro potřeby CIA.¹⁰¹

Využití rumunských základen během OIF 2003

Velkým přínosem pro NATO je budování protiraketových základen. Obě černomořské země tento záměr oficiálně vyhlásily již na počátku roku 2010.¹⁰² Důležitá jednání tam vedli zejména admirál James Stavridis na konci dubna 2010 a také tehdejší generální tajemník NATO Anders Fogh Rasmussen v květnu téhož roku.¹⁰³ Po jejich skončení rumunský ministr obrany Gabriel Oprea sdělil, že vybudování protiraketového štítu bude příspěvkem jeho země k bezpečnosti celé Aliance.¹⁰⁴ A posléze bulharský ministr zahraničních věcí Nikolaj Mladenov vyhlásil, že rozmístění těchto systémů má vazbu nejen na článek č. 5, ale na zahrnutí celé této oblasti do širšího rámce energetické bezpečnosti na předělu dvou významných světadílů.¹⁰⁵ Do nové etapy se celý tento proces dostal 18. 12. 2015 oficiálním oznámením, že systém U. S. Aegis Ashore Missile Defense System Romania dosáhl předoperační fáze.¹⁰⁶ Na základně Deveselu už byly instalovány všechny tři složky včetně řízených střel a operačního stupně bylo dosaženo v roce 2015.¹⁰⁷

A v neposlední řadě se potvrdilo, že nové členské státy jsou spolu s Tureckem strategicky významnými základnami pro projekci síly z Černomoří do krizových oblastí na východ, jihovýchod a jih od stávajících hranic NATO. Proto USA rozsáhle investovaly do

⁹⁷ M.K. Air Base – US Army Europe. Dostupné na: <https://www.eur.army.mil/21tsc/MKAB/about.html>.

⁹⁸ U.S. Base Commander Says Romanian Airport Used as „Bridgehead” to Qatar and Bulgarian Government Offers U.S. Decommissioned Air Base. *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 14. 3. 2003, Vol. 7. No. 49.

⁹⁹ Petersen, A. (2004): *Black Sea Security: The NATO Imperative*, op. cit.

¹⁰⁰ Konoplyov, S. (ed.) (2004): *Harvard Black Sea Security Program 2003*. John F. Kennedy School of Government, Harvard University.

¹⁰¹ Associated Press (2006): Romania „unsure on CIA flights“. *The Guardian*, 9. 2. 2006.

¹⁰² Rozoff, R. (2010): U.S. And NATO Accelerate Military Build-Up In Black Sea Region. *Global Research*, Vol, 21 (5).

¹⁰³ *Standart News*, 16. 5. 2010.

¹⁰⁴ *The Financiarul*, 14. 5. 2010.

¹⁰⁵ Focus News Agency, 20. 5. 2010.

¹⁰⁶ Dostupné na: <https://www.defenseindustrydaily.com/sm-3-bmd-04986/>, 22. 12. 2015.

¹⁰⁷ Dostupné na: <https://www.globalsecurity.org/space/facility/deveselu.htm>.

modernizace leteckých a námořních základen na území obou černomořských států NATO.¹⁰⁸ Na to pak navázala společná cvičení typu *Black Sea Rotational Force*,¹⁰⁹ které po dobu tří měsíců probíhala na rumunské letecké základně Mihail Kogalniceanu, nebo společně cvičení 6. americké flotily a jednotek vojenského námořnictva Rumunska, Bulharska a Gruzie, jež zahájila tradici cvičení tohoto typu i pro další roky.¹¹⁰

8.3 NATO na Jadranu

Po vstupu NATO do Pobaltí a do Černomoří přišly ještě tři další vlny rozšiřování, ale ty již byly mnohem méně rozsáhlé. V dubnu 2009 do NATO vstoupily Albánie a Chorvatsko, po nich v červnu 2017 následovala Černá Hora a pomyslný kruh se uzavřel v březnu 2020 přijetím Severní Makedonie. Toto rozšíření nevyvolalo žádnou vážnou kontroverzi. Z hlediska geografického šlo o malé země s celkovou rozlohou necelých 145 000 km² a s počtem necelých 12 mil. obyvatel. Navíc se tyto země nacházejí daleko od západní hranice Ruska a nemají žádné vojenské základny, ze kterých by RF měla bezpečnostní obavy.

Ve všech oblastech, tedy ve V4, v Pobaltí, v Černomoří a na Jadranu NATO a zejména pak USA jeho hegemon využily neobyčejně příznivé situace k jejich přeměně v pilíře svého vnějšího vyvažování. Při hodnocení této situace dva přední američtí autoři napsali, že po skončení studené války nastala situace, kdy SSSR předvedl „bezobdobný geopolitický ústup“,¹¹¹ ale následovaly vlny rozšíření NATO, které se staly ojedinělou ukázkou prosazení geopolitických zájmů.¹¹² Území NATO se rozšířilo o 1,2 mil. km², jeho strategická hloubka se protáhla o více než 1 mil. km² směrem na východ. To vše pak mělo zásadní dopad na uvažování ruských elit.

¹⁰⁸ Bulgaria, Romania: US, NATO Bases for War In The East. *Novinite.com*, 26. 10. 2009. Dostupná na: <https://www.novinite.com/articles/109267/Bulgaria%2C+Romania%3A+US%2C+NATO+Bases+for+War+In+The+East>.

¹⁰⁹ Cautious and rotational – US military engagement on NATO's eastern flank. *OSW*, 5. 7. 2016. Dostupné na: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2016-07-05/cautious-and-rotational-us-military-engagement-natos-eastern>.

¹¹⁰ Rozoff, R. (2010): U.S. And NATO Accelerate Military Build-Up In Black Sea Region, cit. op.

¹¹¹ Deudney, D. – Ikenberry, G. J. (2009–2010): The Unravelling of the Cold War Settlement, op. cit.

¹¹² Ikenberry, G. J. (2014): The Illusion of Geopolitics: The Enduring Power of the Liberal Order. *Foreign Affairs*, Vol. 93 (3), May/June 2014, s. 80–90.

9 RUSKÉ VYVAŽOVÁNÍ TVÁŘÍ V TVÁŘ EXPANZI NATO

V Rusku od první vlny rozšiřování NATO sílil pocit, že Západ byl pokrytecký a nepřátelský,¹¹³ že nebral ohledy na ruské zájmy a názory.¹¹⁴ Tento pocit sílil již od Jelcinova projevu na vrcholné schůzce OBSE v Budapešti na konci roku 1994, v němž mluvil o posunu od bezpečnostní spolupráce ke studenému míru,¹¹⁵ což byl počátek ruských obav, že budou doplácet na výsledek studené války.¹¹⁶ Jelcinův projev odrážel komplex oslabené bývalé supervelmoci, že čím více se zmenšuje její rozloha a celková síla, tím více je obkloповána sférou amerického vlivu.¹¹⁷ A to tím spíše, že počínaje druhou polovinou devadesátých let USA a jejich spojenci přestali brát ohledy na nostalgii ruských elit po někdejším statu supervelmoci.¹¹⁸ V důsledku tzv. asymetrického konce studené války bylo Rusko na Západě hodnoceno jako příliš slabé a okrajové, a tak se mezi jeho elitami šířil pocit tzv. výmarského syndromu země, jejíž důstojnost a zájmy byly ignorovány.¹¹⁹

Ruská federace ztratila bývalou strategickou hloubku.¹²⁰ Rovnováha bezpečnostních hrozeb se vychýlila výrazně v ruský neprospěch. Nemá žádné možnosti vnějšího vyvažování, musí se spoléhat výlučně na vnitřní vyvažování. Zásadní změny přišly až na počátku 21. století, po nástupu V. Putina a prosazení Vládního plánu na vyzbrojování, který předpokládá zavádění nových tanků, obrněných vozidel, dělostřeleckých systémů, ale také raket odpalovaných ze země či z moře.¹²¹ Ruská federace začala hledat alternativní strategie, a těmi se staly zejména hybridní válka a posilování A2/AD (*Anti-Access/Area Denial*)¹²² schopností.¹²³

¹¹³ Braithwaite, R. (2014): Russia, Ukraine and the West. *The RUSI Journal*, Vol. 159 (2). View further author information

¹¹⁴ Walker, E. (2015): Between East & West: NATO Enlargement & the Geopolitics of the Ukraine Crisis. *E-International Relations*, 13. 4. 2015. Dostupné na: <https://www.e-ir.info/2015/04/13/between-east-west-nato-enlargement-the-geopolitics-of-the-ukraine-crisis/>.

¹¹⁵ Broader NATO May Bring „Cold Peace“, Yeltsin Warns: Europe. Dostupné na: https://www.articles.latimes.com/1994-12-06/news/mn-5629_1_cold-war.

¹¹⁶ Sakwa, R. (2007): *Russia Against the Rest. The Post-Cold War Crisis of World Order*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹¹⁷ Parry, R. (2015): „Realists“ Warn Against Ukraine Escalation, 10. 2. 2015. Dostupné na: <https://truthout.org/articles/realists-warn-against-ukraine-escalation/>.

¹¹⁸ Krastev, I. – Leonard, M. (2015): Europe’s Shattered Dream of Order. How Putin Is Disrupting the Atlantic Alliance. *Foreign Affairs*, Vol. 94 (3), s. 48–58.

¹¹⁹ Sakwa, R. (2015): The death of Europe? Richard Sakwa looks at continental fates after Ukraine. *International Affairs*, Vol. 91 (3), May 2015, s. 553–579.

¹²⁰ Ta měla neocenitelný a nenahraditelný význam, což nejvýrazněji vyniklo během druhé světové války.

¹²¹ Klein, M. (2016): Russia’s military: on the rise? *Transatlantic academy Paper series*, No. 2, 2016, s. 11–12.

¹²² Jsou to zbraňové systémy, které mají ozbrojeným silám USA bránit v tom, aby pronikaly do oblastí daleko od území USA, a které jim mají znemožňovat, aby tam uskutečňovaly vylodovací průlomové operace a aby zasazovaly úderý do hloubky území, na něž mají proniknout.

¹²³ Fruhling, S. – Lasconjarias, G. (2016): NATO, A2/AD and the Kaliningrad Challenge. *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol. 58(2), s. 95–116.

První ruská vojenská reakce na postup NATO směrem k jejím hranicím přišla v srpnu 2008. Této tzv. pětidenní válce předcházela ruská politika masového přidělování ruského občanství obyvatelům Jižní Osetie,¹²⁴ což někteří západní odborníci označili za akt agrese.¹²⁵ Potom následoval Saakašviliho neuvážený vojenský výpad proti RF, a tak se dodnes diskutuje, jak vážné chyby se gruzínský prezident dopustil. Tak např. tehdejší ministryně zahraničních věcí USA Condoleezza Rice uznala, že Michail Saakašvili se skutečně nechal vyprovokovat, ale dodala, že vinu za tuto válku nenese on, nýbrž ruská strana, která trvale stupňovala vojenský nátlak.

Na odražení gruzínského vojenského výpadu byla RF důkladně připravena, především díky předcházejícímu cvičení Kavkaz 2008. Nasadila jednotky 58. armády ze Severokavkazského vojenského okruhu, jmenovitě to byly 19. a 42. motostřelecká divize a 7. a 76. vzdušně výsadková divize. Nasazena byla i Černomořská flotila, jež přepravovala výsadkové jednotky a zároveň s tím blokovala oba dva gruzínské přístavy.¹²⁶ Významným útočným systémem bylo vylodovací plavidlo Cesar Kunikov.¹²⁷ Navíc RF rozmístila své jednotky na území dvou separatistických území, čímž získala dvě nové námořní základny pro Černomořskou flotilu a jednu novou leteckou základnu.

Od té doby nejvyšší činitelé USA a NATO vytýkají Rusku přehnaný strach a nadměrnou ctižádost, řinčení zbraněmi, agresivní modernizaci zbraní (jaderných i konvenčních) jakož i doktrín, pořádání velkých vojenských cvičení, zejména v oblasti Baltského moře, a zastrašování svých západních sousedů.¹²⁸ Největší obavy na Západě vyvolává Západní vojenský okruh (ZVO) s velitelstvím v Petrohradu. Byl vytvořen v roce 2010 rozkazem prezidenta Putina,¹²⁹ má jednu gardovou tankovou armádu, dvě motorizované brigády, dvě flotily vojenského námořnictva, armádu námořní pěchoty, několik vzdušně výsadkových divizí a řadu specializovaných brigád a útvarů.¹³⁰ Je to mimořádně silné bojové uskupení, jehož prvním velitelem byl generálplukovník Valerij V. Gerasimov, nejzkušenější ruský generál, kterého v roce 2012 prezident V. Putin osobně vybral do funkce náčelníka generálního štábu Ruských ozbrojených sil a povýšil ho do hodnosti armádního generála.

¹²⁴ Eichler, J. (2019): Válka mezi Gruzii a Ruskou federací jako významný předěl. *Vojenské rozhledy*, Vol. 28(2).

¹²⁵ Natoli, K. (2010): Weaponizing Nationality: An Analysis Of Russia's Passport Policy In Georgia. *Boston University International Law Journal*, Vol. 28. Dostupné na: https://www.bu.edu/law/journals-archives/international/documents/natoli_weaponizingnationality.pdf www.

¹²⁶ *Military Balance 2009*, s. 212.

¹²⁷ Felgenhauer, P. (2008): Russian Railroad Troops Complete Mission in Abkhazia. *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 5 (114), 31. 7. 2008; Muchin, V (2008): V armii: Voennoeconomicheskie manévry. *Nezavisimaia Gazeta*, 4 8. 2008. Dostupné na: http://www.ng.ru/week/2008-08-04/7_army.html; Shanker, T. (2008): Russians Melded Old-School Blitz With Modern Military Tactics. *The New York Times*, 16. 8. 2008. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2008/08/17/world/europe/17military.html>.

¹²⁸ Carter, A. (2016–2017): A Strong and Balanced Approach to Russia. *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol. 58(6), December 2016–January 2017, s. 55–56.

¹²⁹ Указ Президента Российской Федерации от 20 сентября 2010 года № 1144 «О военно-административном делении Российской Федерации».

¹³⁰ *The Military Balance 2017*. Chapter 5: Russia and Eurasia.

Západní vojenský okruh je bezesporu mnohem silnější a údernější nežli jednotky Polska a tří pobaltských zemí NATO. Ale ruští operativní realisté namítají,¹³¹ že jeho poslání se neomezují jen na čtyři výše jmenované země, ale především na odpor vojskům, která by se mohla vylodit v Baltském a v Černém moři s cílem uskutečňovat tzv. průlomové operace a zasazovat údery do hloubky ruského území,¹³² jež ruští generálové považují za nanejvýš naléhavou bezpečnostní hrozbu pro svoji zemi.¹³³ A tak se tato část Evropy stala svědkem střetu dvou nesmiřitelných interpretací dosavadního vývoje, přičemž každá strana hodnotí tytéž události zcela jinak.¹³⁴

10 RUSKÉ SYSTÉMY A2/AD

Vojenskou reakcí na expanzi NATO se staly ruské zbraňové systémy souhrnně nazývané A2/AD,¹³⁵ které jsou schopné bránit vojskům USA a jejich spojenců v plnění bojových úkolů daleko od svého území.¹³⁶ Dávají možnost bránit silnému protivníkovi, který vojensky intervenuje daleko od svého území, aby na předpokládaném bojišti rozmístil svoje ozbrojené síly a aby je účinně rozvíjel do hloubky vytipovaného území. Případnému protivníkovi dávají možnost zmenšovat nadřazenost ozbrojených sil USA a držet je co nejdále od místa, ve kterém by měly ničit zadané cíle. Mohou intervenujícím vojskům způsobit vysoký stupeň opotřebování, nebo dokonce rozhodující porážku, v jejichž důsledku by USA ztratily politické odhodlání k tomu, aby cestou vojenské intervence podporovaly své spojence nacházející se daleko od jejich metropolitního území.¹³⁷

Nejvyšší činitelé NATO tyto systémy označují za novou bezpečnostní hrozbu, a to zejména vůči svým novým členským státům. Zdůrazňují, že v reakci na ruské A2/AD je nutné zaujmout nové strategické postoje a přístupy, zejména pak v oblasti Baltského a Černého moře.¹³⁸ Závěrečné prohlášení Varšavského summitu NATO v roce 2016 Rusku

¹³¹ Создано новое стратегическое командование. *Rossiyskaya Gazeta*, 1. 12. 2014.

¹³² Khodarenok, M. (2015): Scenario for the Third World War [in Russian]. *Voyenno-promyshlennyy kuryer*, 18. 3. 2015. Dostupné na: <http://vpk-news.ru/articles/24284>.

¹³³ Gerasimov, V. (2014): The World on the Verge of War [in Russian]. *Voyenno-promyshlennyy kuryer*, 15. 3. 2017. Dostupné na: <http://vpk-news.ru/articles/35591>; též viz Rogovoy, A. V. (2014): *A Russian View of Land Power*. Cambridge, UK: Conflict Studies Research Center, December 2014. Dostupné na: <http://amzn.to/2mJCS8l>.

¹³⁴ Neumann, I. B. (2016): Russia's Europe, 1991–1996: Inferiority to Superiority. *International Affairs*, Vol. 92(6), s. 1381–1399.

¹³⁵ Blíže viz Eichler, J. (2020): Americké vojenské doktríny nové generace. *Vojenské rozhledy*, Vol. 29(1), s. 3–9. Dostupné na: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/bezpecnostni-a-obrana-politika/americke-vojenske-doktriny>.

¹³⁶ Tangredi, S. J. (2013): *Anti-Access Warfare. Countering A2/AD Strategies*. Annapolis: Naval Institute Press.

¹³⁷ Krepinevich, A. F. (2010): *CSBA: Why AirSea Battle?*. Center for Strategic and Budgetary Assessments (CSBA). Dostupné na: https://csbaonline.org/uploads/documents/2010_02_19-Why-AirSea-Battle.pdf.

¹³⁸ Sinan Ülgen, S. – Kasapoğlu, C. (2016): *A Threat-Based Strategy for NATO's Southern Flank*. Carnegie Europe, 10. 6. 2016. Dostupné na: https://carnegieendowment.org/files/NATO_Southern_Flank.pdf.

tvrdě vytklo, že porušilo všechny hodnoty, zásady a závazky, na kterých byl již od roku 1977 postaven rámec vzájemných vztahů,¹³⁹ přičemž podtrhlo zejména anexi Krymu a podporu separatistů ve východní Ukrajině. Madeleine Albright hovořila o nutnosti posunu od dosavadního ujišťování nových členských zemí k důraznému odstrašování Ruska,¹⁴⁰ a proto navrhla dvě zásadní opatření. Prvním z nich je navýšení počtů ozbrojených sil NATO na území Polska a tří pobaltských zemí, druhým je vytvoření dvou nových velitelství, a to v Polsku a v Rumunsku.¹⁴¹ Prioritou se tak stalo vytvoření uskupení zvaného *Very High Joint Readiness Task Force* (VJTF), kterému se také říká *Spearhead* (na samém počátku to bylo 5000 vojáků pod velením V. Británie).¹⁴² Tato opatření navázala na předcházející rozmístění systému *Aegis* ve španělské námořní základně Rota.¹⁴³

ZÁVĚR

Pokud jde o první výzkumnou otázku tohoto článku, pohled z pozic neorealistickej teorie ukazuje, že prvním zásadním mezníkem procesu rozšiřování NATO byl vstup do Pobaltí a do Černomoří. Dnes je NATO přítomno v rozsáhlé oblasti od Finského zálivu, přes Pobaltí, střední Evropu (ČR, SR, Maďarsko) až po čtyři státy Jaderského moře. A zcela na jihu tuto oblast uzavírají dva významné státy z první vlny rozšiřování v roce 1952, jimiž jsou Řecko a Turecko, které kontroluje celou jižní část Černého moře. Rozloha NATO se po skončení studené války rozšířila o 1 202 200 km², žije zde více než 100 mil. obyvatel. NATO tak získalo novou strategickou hloubku. Velký strategický význam mají vojenské základny na území nových států, které mohou hrát rozhodující úlohu v případech vyloďovacích operací a projekce síly do hloubky protivníkovy území.

Ve světle všech výše uváděných změn se plně potvrdila náležitost neorealistickeho přístupu. Během posledních třiceti let se výrazně proměnila rovnováha bezpečnostních hrozeb, a to jednoznačně ve prospěch NATO, a zejména pak USA jako hegemonu celé Aliance. USA mohou využívat, a několikrát to i učinily, velice rozsáhlé území svých nových spojeneckých zemí, mají k dispozici jejich vojenské a námořní základny a velmi důležitou úlohu hraje i velká vstřícnost a vděčnost politických a vojenských elit všech nových

¹³⁹ Warsaw Summit Communiqué – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016.

¹⁴⁰ Golts, A. (2016): From Assurance to Deterrence: The Russia Question and NATO's Summit in Warsaw. *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 13(124). Dostupné na: <https://jamestown.org/program/from-assurance-to-deterrence-the-russia-question-and-natos-summit-in-warsaw/>.

¹⁴¹ Nato's Russia-deterrent force „fully operational“. *EUobserver*, 30. 6. 2017. Dostupné na: <https://euobserver.com/foreign/138399>.

¹⁴² Lasconjarias, G. – Nagy, T. A. (2018): NATO Adaptation and A2/AD: Beyond the Military Implications. *GLOBSEC*, 26. 3. 2018. Dostupné na: <https://www.globsec.org/publications/nato-adaptation-a2ad-beyond-military-implications/>.

¹⁴³ Eckstein, M. (2015): BMD-Equipped Destroyer USS Porter Arrives in Rota, Spain. *USNI News*, 1. 4. 2015. Dostupné na: <https://news.usni.org/2015/05/01/bmd-equipped-destroyer-uss-porter-arrives-in-rota-spain>.

členských zemí, které si vysoce cení nově získaných bezpečnostních záruk a přijetí do společenství sdílených hodnot. Naproti tomu RF je v situaci, kdy musí spoléhat výlučně na vnitřní vyvažování, na svoje vlastní zdroje a síly. V současné Evropě nemá žádné oddané spojence a je odkázána výlučně na faktory své hard power, zatímco soft power, tedy síla příkladu a přitažlivosti, nikde navenek nefunguje.

Zcela nejzávažnějšími mezníky vývoje po skončení studené války se staly dvě války, kterými RF manifestovala svůj vojenský odpor proti záměrům na případné další rozšiřování NATO. Byly to tzv. pětidenní válka mezi Gruzii a Ruskem a zejména potom válka na východní Ukrajině a anexe Krymu na jaře roku 2014. V případě Krymu šlo především o vojenský přístav v Sevastopolu, který nemá nikde v Evropě obdoby, co se týká polohy, rozlohy, hloubky a strategického významu.¹⁴⁴ Právě v této době vyvrcholily obavy politických a vojenských elit RF, že rozšiřování NATO je proces, jehož cestou Západ upevňuje svoje pozice a vliv na úkor jejich země.¹⁴⁵

A ve světle třetí výzkumné otázky se ukazuje, že neorealistickému pojetí mezinárodní bezpečnosti, zejména pak kritériím vzdálenosti mezi kompetitory, útočných schopností jejich ozbrojených sil, rovnováhy hrozeb a jejich vnímání plně odpovídá také rozhodování a jednání ruských politických a vojenských elit. Přijetí tří pobaltských a dvou černomořských zemí (2004) a pozvánka pro Ukrajinu a Gruzii (Bukurešť 2008) vyvolaly v Rusku silné bezpečnostní obavy, které nakonec vyústily ve vybudování Západního vojenského okruhu v Petrohradě (2010) a zejména pak v anexi Krymu v roce 2014. Na tu posléze navázala operace *Atlantic Resolve*, a výsledkem se stalo další zkrácení vzdálenosti mezi jednotkami rozšířeného NATO na jedné straně a RF na druhé straně. Na hranici mezi NATO a Ruskem narůstá počet a závažnost vojenských incidentů, zvyšuje se vojenské napětí a stupňují se bezpečnostní dilemata.

Aktivita ozbrojených sil RF jsou v NATO vnímány jako prověřování bojové pohotovosti Aliance, soudržnosti mezi jeho členskými státy, jako demonstrace ruské bojové pohotovosti a odhodlanosti postavit se jakýmkoli snahám o další rozšiřování NATO a přibližování jeho hranic směrem k Moskvě.¹⁴⁶ V důsledku dosavadního vývoje dnes existuje několik možných scénářů výbušných situací, které by nakonec mohly vyústit i v přímou ozbrojenou konfrontaci.¹⁴⁷ Je to především trvalá eskalace napětí ve východní Ukrajině a nebezpečné vojenské incidenty v Baltském a Černém moři, jejichž základem jsou opakovaná narušování vzdušného prostoru a další prvky nezáměrných i záměrných eskalací. A v neposlední řadě je to možnost konfliktu mezi civilními a vojenskými letouny.¹⁴⁸ Proces roz-

¹⁴⁴ Mungo, M. (2017): *Sevastopol's Wars: Crimea from Potemkin to Putins*. Oxford: Osprey Publishing, s. 67.

¹⁴⁵ Sarotte, M. E. (2014): *A Broken Promise? What the West really told Moscow about NATO expansion*, op. cit.

¹⁴⁶ Frear T. – Kulesa, L. – Kearns I (2014): *Dangerous Brinkmanship: Close Military Encounters Between Russia and the West in 2014*. European Leadership Network, November 2014.

¹⁴⁷ Interactive Map of Russia-West Dangerous Military Encounters Updated, December 2014, and Russia-West Dangerous Brinkmanship Continues, March 2015.

¹⁴⁸ Kearns, I. (2015): *Avoiding War in Europe: The Risks From NATO-Russian Close Military Encounters*. Arms Control Association, 2. 11. 2015. Dostupné na: <https://www.armscontrol.org/act/2015-11/features/avoiding-war-europe-risks-nato-russian-close-military-encounters>.

širování NATO tedy má i svoji odvrácenou stranu, která potvrzuje rčení, že není růže bez trní. Na rozhraní mezi rozšířenou Aliancí na jedné straně a Ruskou federací na druhé straně se po druhé vlně rozšíření NATO vytvořila nová železná opona, na jejíchž obou stranách proti sobě stojí velmi silná vojenská uskupení s mohutnou ničivou silou. Tu mají především jednotky ruského Západního vojenského okruhu. Hranice mezi NATO a Ruskem jako „sdílené sousedství“¹⁴⁹ se stala prostorem narůstajícího vzájemného napětí, kde se stupňuje vojenské soupeření dvou protikladných hodnocení.¹⁵⁰ Z toho vyplývá hlavní výzva pro obě strany: nastolit spolehlivý systém vzájemné komunikace a postupů směřujících k snižování potenciálu bezpečnostních rizik, aby současné napětí v Evropě nepřerostlo v horký konflikt.¹⁵¹ Cílem je návrat k bezpečnostní spolupráci, jejíž příklad dali v letech 1985–1990 Michail Gorbačov a Ronald Reagan.¹⁵² Dnešní Evropa tedy nečeká na nového Godota, ale čeká na nového Reagana a na nového Gorbačova. Ve hře je opravdu hodně.

Tento článek byl zpracován v rámci grantového projektu TA ČR Migrace z oblasti Blízkého východu, subsaharské Afriky a Asie: geopolitické a bezpečnostní souvislosti, důsledky a doporučení pro ČR. Identifikační kód projektu (číslo): TL01000432.

SEZNAM ZKRATEK

A2/AD	Area Access/Anti Denial
AN	analytic narrative
CFE	Conventional Armed Forces in Europe
ČR	Česká republika
MENA	Middle East and North Africa
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NLA NDR	Národní lidová armáda Německé demokratické republiky
NSC	National Security Council (USA)
OAF 1999	Operation Allied Force
OIF 2001	Operation Enduring Freedom 2001
OIF 2003	Operation Iraqi Freedom 2003
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
PfP	Partnership for Peace
RF	Ruská federace
SR	Slovenská republika

¹⁴⁹ Tento nový pojem zavedl European Leadership Network (ELN), což je celoevropský think-tank, který se zabývá otázkami zahraniční, obranné a bezpečnostní politiky. Sídli v Londýně. Sdružuje odborníky nejen ze zemí EU, ale také z Ruska, Ukrajiny, Gruzie, Turecka, Albánie, Norska a Srbska.

¹⁵⁰ Frear, T. – Kearns, I. (2017): Defusing future crises in the shared neighbourhood. Can a clash between the West and Russia be prevented? European Leadership Network, 27. 3. 2017. Dostupné na: <https://www.europeanleadershipnetwork.org/policy-brief/defusing-future-crises-in-the-shared-neighbourhood-can-a-clash-between-the-west-and-russia-be-prevented/>.

¹⁵¹ Sokolski, R. (2017): The New NATO-Russia Military Balance: Implications for European Security. Task Force White Paper. Carnegie Endowment for International Peace, 13. 3. 2017.

¹⁵² Open Letter to President Donald Trump and President Vladimir Putin, 27. 6. 2017 Dostupné na: https://www.europeanleadershipnetwork.org/wp-content/uploads/2017/10/Letter-to-Trump-and-Putin_Embargoed.

SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
START	Strategic Arms Reduction Treaty
USA	United States of America
VJTF	Very High Joint Readiness Task Force
ZVO	Západní vojenský okruh (Petrohrad)

Autor: *Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc., narozen v roce 1952. Je absolventem Vojenské politické akademie v Bratislavě (1974). V minulosti byl zástupcem vedoucího odboru na Institutu pro strategická studia Ministerstva obrany (1991–1993), působil v Generálním štábu Československé armády (1990–1991) a na Ministerstvu obrany ČSSR (1982–1990). V roce 1985 obhájil disertační práci (CSc.) a v roce 2004 obhájil habilitační práci (Doc.). Působí jako seniorní výzkumný pracovník Centra evropské politiky Ústavu mezinárodních vztahů v Praze. Kromě toho vyučuje na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze. Předmětem jeho odborného zájmu jsou transatlantické vztahy, strategická kultura, války v dnešním světě a terorismus. Je členem oborové rady doktorského studia FSV UK, MUP Praha a FBMI ČVUT na Kladně. Je autorem dvou monografií v anglickém jazyce, šesti monografií v českém jazyce a řady odborných článků v domácích i zahraničních časopisech (Francie, USA, Velká Británie, SRN).*

Jak citovat: EICHLER Jan. NATO po skončení studené války. Vojenské rozhledy. 2021, 30 (2), 003-025. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Available at: www.vojenskerozhledy.cz.